

набули значного поширення тому, що в ті часи це був найбільш легкодоступний спосіб ідеологічного культурного впливу на населення.

Література

1. Владич Л. Майстри плаката: Альбом. – К. : Мистецтво, 1989. – 65 с.
2. Ковавич Д.П., Овсійчук В.А., Черепанова С.О. Українське мистецтво: Навч. посібн.: У 3 ч. – Львів: Світ, 2005. – Ч.3. – 268 с.

Проданюк Ф. М.

кандидат історичних наук, доцент

доцент кафедри філософії, політології та українознавства

Стіценко М. І.

студентка факультету Дизайн

Київського національного університету технологій та дизайну

м. Київ, Україна

ВІЙСЬКОВІ ОДНОСТРОЇ В ДОБУ ПРАВЛІННЯ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО (29 КВІТНЯ – 14 ГРУДНЯ 1918 РОКУ)

В умовах анексії Криму, військової окупації частини Донбасу, посилення «гібридної» війни Російської Федерації проти України, керівництво нашої держави змушене дбати про зміцнення своєї армії та флоту. Зокрема, вдвічі збільшено чисельність Збройних Сил України (ЗСУ), значно зросли військові бюджети, проведено оновлення керівних органів ЗСУ, створено нові роди військ. В останні роки в Україні особливо активно проходять процеси європейської інтеграції та впровадження стандартів НАТО в ЗСУ. Поряд з посиленням даних процесів, у військовому будівництві значна увага приділяється збереженню національних традицій, що чітко простежуються у впровадженні різноманітних символів української геральдики у рангових відзнаках

військовослужбовців, в одностроях тощо. Особливе місце в них належить збереженню елементів козацької символіки. Вперше їхнє впровадження було розпочато в роки Української революції 1917-1921 рр. Тому вивчення історії становлення військових одностроїв в добу правління гетьмана Павла Скоропадського має не лише наукове, але й практичне значення.

Мета даної роботи полягає в дослідженні основних елементів одностроїв армії гетьмана Павла Скоропадського.

Питання військового будівництва в період Гетьманату П. Скоропадського досліджували В. Горелов, Л. Гарчева, Н. Бабкова, Н. Барановська, О. Дорошенко, В. Кондратюк, М. Литвин, Б. Левик, Р. Мельник, В. Науменко, І. Пархоменко, Р. Пиріг, Ф. Проданюк, В. Сергійчук, В. Солдатенко, О. Тимченко, О. Фуртес, Б. Якимович та ін. Будівництво сухопутних військ ЗСУ в добу Української революції розкрито в дисертаційній роботі П. Ткачука.

Проблеми виникнення одностроїв українських військових частин в 1917-1921 рр. проаналізовані в роботах Бабкової Н., В. Карпова, О. Крюковського, М. Чмира, Т. Юрової та інших, а також в дисертаційних роботах В. Задніпровського та В. Задунайського.

Однак, ще й сьогодні питання історії військової символіки та військових одностроїв в різні періоди вітчизняної історії залишаються малодослідженою проблемою.

Після державного перевороту в Україні 29 квітня 1918 р. та встановлення гетьманського режиму, керівництво Української Держави прагнуло зміцнити національну армію та флот. Були оновлені текст Військової присяги, ухвалено «Закон про військову підсудність», визначено головні напрями військового будівництва, були запроваджені правові основи проходження військової служби та порядок її проходження різними категоріями військових, оголошено загальну військову повинність, визначено терміни дійсної військової служби тощо [1, 12-13]. У червні 1918 року було проведено реорганізацію Генерального штабу.

При ньому утворили ряд нових відділів. Зокрема, залізничний відділ, інспектуру артилерії та повітряних сил.

Гетьману Павлу Скоропадському, Раді Міністрів та керівництву військового відомства Гетьманату вдалося подолати опір командування німецько-австрійських окупаційних військ на території України і розпочати створення української армії та флоту на засадах плановості, організації зверху у відповідності з опрацьованою концепцією, структурою і штатами. 24 липня 1918 р. гетьман Павло Скоропадський ухвалив генеральний план організації армії, а 6 вересня 1918 р. він був значно доповнений та розширений [1, 13].

Значну увагу гетьман Павло Скоропадський приділяв розробці нових військових одностроїв армії та флоту України. Він доручив військовому відомству створити спеціальну комісію по проектуванню нових уніформ.

Гетьман та Рада Міністрів Української Держави прагнули продемонструвати відродження давніх козацьких традицій. З огляду на це роль символу гетьманської влади мав виконати старовинний козацький герб – «козак з мушкетом». Поряд з цим, Павло Скоропадський намагався утвердити в військових одностроях елементи національної символіки України. Саме тому він уперше в історії України ХХ ст. затвердив тризуб важливим атрибутом військового одягу. Зокрема, 17 травня 1918 року було затверджено кокарду: золотий тризуб на блакитній емалі із золотим облямуванням [2, 71].

25 травня 1918 р. військовий міністр Української Держави генерал О.Рогоза видав наказ «Про додержання службових правил щодо уживання військових відзнак», яким на території України заборонили носити відзнаки колишньої російської армії [3, 37-39]. 26 травня 1918 р. гетьман призначив спеціальну комісію для перекладу на державну мову військових фахових виразів.

У червні 1918 р. гетьман ухвалив законопроект про чини в армії Української Держави: генерал полковник отримав чин Генерального штабу

генеральний бунчужний, генерал лейтенант – Генерального штабу генеральний значковий, генерал-майор – Генерального штабу генеральний хорунжий, полковник – військовий старшина і т.д. Цим кроком гетьманський режим прагнув підтвердити своє прихильне ставлення до давніх до давніх козацьких традицій.

Наприкінці червня 1918 р. були затверджені зразки одностроїв для конвою гетьмана та для козаків і старшин Лубенсько-Сердюцького кінного полку. Вони були розроблені на основі національних козацьких традицій та зберегли основні елементи українського військового одягу [2, с. 74].

Погони мали захисний колір, однакову форму й розмір для всіх категорій старшин. Вони мали клиновидну форму із заокругленим верхнім кінцем і кант кольору роду зброї. Військові ранги позначалися певною кількістю ромбоподібних зірочок у обер – та штаб старшин. Характерною ознакою генерального значкового була наявність на погоні однієї булави, а у генерального бунчужного – двох схрещених булав [6].

Похідні погони виготовляли з сукна захисного кольору однакової форми й розміру для всіх категорій старшин. Погон мав клиновидну форму із заокругленим верхнім кінцем і кант кольору роду зброї. Ранги позначалися відповідною кількістю ромбоподібних зірочок у обер – та штаб – старшин і булав у генеральних старшин. Генеральний хорунжий булав не мав, а у генерального значкового на погонах була одна булава, у генерального бунчужного – дві схрещенні булави [7]. Були затверджені й погони керівника Української Держави – гетьмана Павла Скоропадського. Це були погони із золотих шнурів з гербом України (тризуб обшитий пшеничним колосом) та двома перехрещеними булавами [7, 208-209]. Дві схрещенні булави на кокарді – це була особлива відзнака головних уборів старшин Штабу та конвою Ясновельможного Пана Гетьмана [6, 103]. На погони Генеральної старшини пришивали золоті літерні позначки «Ш. Г. В. У» (Штаб Гетьмана Всієї України) та «О. Г. К.» (Особистий Гетьмана Конвой) [11, 85-86].

Більшість офіцерів (старшин) та генералів (генеральних старшин) новоутворених формувань носили загальноармійський однострій гетьманських збройних сил. Похідна форма генералів Української армії була розроблена на основі одностроїв офіцерів штабу і конвою гетьмана. Це були сіро-сині штани з лампасами, які відповідали певному роду військ [12, 375]. Рядовий склад продовжував носити старий військовий одяг російської армії. Для їхніх одностроїв були характерні гетьманські кокарди на головних уборах, погони мали певну кольорову гаму.

21 серпня 1918 р. гетьман затвердив похідну форму для старшин і козаків української армії. Вона складалася із сорочки-френча захисного кольору. Для козаків і старшин брюки виготовляли із сукна крою напівгалифе з легким бриджем [11, 84-85].

Кашкет мав захисний колір і був виготовлений за англійським фасоном з шкіряним ремінцем і дашком. Шинелі для старшини та козаків шили з селянського сукна сіро-брутального кольору.

Павло Скоропадський та керівництво Української Держави прагнули перекласти весь тягар військової повинності на заможне сільське населення України. Гетьман вважав його найбільш консервативним та стабільним класом України. Першим військовим формуванням такого типу стала Окрема Сердюцька дивізія. Набір до неї був оголошений у липні 1918 р. Це мали бути добровольці з сільського населення віком від 18 до 25 років. На формування цієї військової частини Рада Міністрів Гетьманату виділила біля 65 млн. карбованців [4]. Було передбачено, що ця нова військова частина мала складатися з чотирьох Сердюцьких піших, Сердюцька-Лубенського кінно-козачого та легкого Сердюцького гарматного полків, інженерної сотні й кінного дивізіону. Командиром дивізії призначили військового старшину (полковника) О. Климента.

Традиційно в національній історії «сердюками» були представники особистої гвардії українських гетьманів. Аналогічне військове утворення прагнув утворити й гетьман Павло Скоропадський.

Розробкою уніформи для цієї військової частини займалися члени спеціальної комісії з розробки уніформ та нових орденів в Українській Державі. До її складу входили художник Г. Нарбут, історик В. Модзалевський та капітан Генерального штабу В. Вишневський. Безпосередньо вони підпорядковувалися генеральному писарю гетьмана І. Полтавцю-Остряниці [5]. Старшини гетьманської гвардії – Окремої Сердюцької Дивізії також носили над кокардою дві схрещені булави. На думку багатьох дослідників використання булав вказувало на особливий статус цього військового формування в Гетьманаті [6, 103].

Дослідниця Т. Юрова акцентує увагу на те, що в уніформі особистого конвою Гетьмана П.Скоропадського, Сердюцької дивізії і Лубенського кінно-козацького полку одночасно було поєднано елементи декількох держав надмірне «розцяцьковування» вбрання аксесуарами та оздобленням, а також те, що за базові моделі взятий традиційний національний український жупан, прикрашений угорськими гусарськими шнурами і джгутами, з погонями німецького типу і кольором однострою на російський зразок [8, 58].

Важливою частиною уніформи Окремої Сердюцької Дивізії були сіро-сині бриджі з випусткою прикладного кольору та лампасами за фарбою роду військ для генеральної старшини. Кашкет - з сіро-синьою тулією та околицями прикладного кольору. Шинель - як у старій російській армії, але з прямокутними, загостреними на одній кінцівці петлицями прикладного кольору з синьою опушкою [10, 50]. 1-й та 2-й полки Окремої Сердюцької дивізії прикладним кольором сукна мали крапову фарбу, 3-й та 4-й полки прикладне сукно мали помаранчевого кольору. 21 серпня 1918 р. були затверджені парадні, парадно-вихідні та повсякденні (польові) однострої Лубенського Сердюцького кінно-козацького полку. Парадна форма включала синій однострій з такими ж само «чохлами» на обшлагах, розрізом позаду та 5 білими джгутами на грудях. Погони - «плечики» у рядових козаків були з білого шнура з петлицею знизу, у старшин - зі

срібного джгута. Брюки були краповими без гусарських «угорських вузлів» попереду, з білою випусткою (або срібним галуном). Шапка виготовлялася з білого хутра, з таким-само султаном, попереду - розріз та «кокарда-зоря», шлик - жовтий з білою (срібною) обшивкою [10, 50-51].

15 липня 1918 р. гетьман затвердив військово-морську символіку Державного українського флоту, а 18 липня 1918 р. – закон про військово-морський прапор Української Держави.

Військові лікарі та фармацевти отримали також свої емблеми: лікарі на погонах – золотий або срібний ескулапів жезл, а ветеринари – золотого чи срібного змія, фармацевти – золоту чашу з двома зміями [12, 204 – 205]. 28 червня 1918 р. було затверджено систему нумерації на погонах: командири інженерних полків і артилерії мали на погонах номери римськими цифрами, а командири піхотних дивізій, легких артилерійських бригад і полків – номери арабськими цифрами [12, 194]. Погони для кінної артилерії та панцерних дивізіонів мали червоний колір з жовтим кантом [12, 258].

У вересні 1918 року комісія з проектування нових зразків одностроїв були внесені певні зміни для погонів старшин піхоти Чорноморського козацького коша [12, 473]. Були також затверджені однострої для курсантів офіцерських шкіл.

Висновки. В підготовці військових одностроїв Гетьманату широко використовували козацька символіка XVII-XVIII століття. Булава стала важливим елементом погонів, кокард. Назву солдат замінили на козак.

Література

1. Ткачук П. П. Сухопутні війська збройних сил України доби революції 1917-1921 рр.: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук : 20.02.22 - військова історія / Павло Петрович Ткачук ; Національний університет "Львівська політехніка". - Львів, 2009. – 38 с.

2. Проданюк Ф.М. Внутрішня політика Української держави / 29 квітня – 14 грудня 1918 року / [Текст] дис. канд. іст. наук 07.00.01 / Проданюк Федір Миколайович. НАН України. Ін-т історії. - Б.м., Б. г. – 230 с.
3. ЦДАВО України. - Ф. 1074. - Оп. 1. - Спр. 2. - Арк. 1-40.
4. Державний вісник. - 1918. - № 24. - 19 липня.
5. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1914-1920). – Мюнхен, 1969. – 336 с.
6. Бабкова Н. Козацькі клейноди в українській військовій символіці та атрибутиці ХХ–ХХІ століть. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [https:// periodicas karazin ua > article > download. file // C /Ustrs /z/Downloads/691D120\(1\).pdf](https://periodicas.karazin.ua/article/download/file//C/Ustrs/z/Downloads/691D120(1).pdf). Доступ 24.11.2019/
7. Чмир М. Булава в українській військовій символіці та емблематиці 1917 - 1921 років / М. Чмир // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та практики: зб. наук. пр. – К., 2003. – Ч. 1. – С. 207 – 220.
8. Юрова Т.М. Явище еkleктики в ансамблях вбрання військових формувань України періоду національних змагань // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – № 10, 2011. – С. 56-59.
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВ України). – Ф. 1077 (Військова канцелярія Української Народної Республіки). – Оп. 5, – Спр. 10, – С. 204-205, 376-377 зв., 433-437 зв.
10. Анісімов К.В. До питання про однострої та знаки вирізнення армії України періоду національної революції 1917-1920 рр. Збройні сили Української Держави // Грані. - № 3 (23), 2002. – С.47-51.
11. Карпов В.В. Українська звитяга у символах – Київ: Видавець Олег Філюк, 2016. – 421 с.
12. ЦДАВОВ України. – Ф. 1077 (Головне управління Генерального Штабу армії Української Держави). – Оп. 5. – Спр.10.